

УДК 821.161.2
С16

Жодну з частин цього видання не можна
копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Цикл «Дикі паростки»
Книга 4

Обережно! Ненормативна лексика!

Дизайнер обкладинки *Іван Дубровський*

- © Саліпа О.І., 2025
© Depositphotos.com / bloodua,
k3studija, antonius_studio,
Thomasrajot, обкладинка,
2025
© Книжковий Клуб «Клуб Сі-
мейного Дозвілля», видан-
ня українською мовою, 2025
© Книжковий Клуб «Клуб Сі-
мейного Дозвілля», художнє
оформлення, 2025

ISBN 978-617-15-1681-6

1

Луцикам разом ніколи не тісно

Вересень, 1990 рік

— Залишишся на трохи? — Іван говорив тихо і не дивився на брата. З учорашнього вечора, відколи з'їхались у батьківську хату, навіть порозмовляти було ніколи за клопоти.

— До завтра побуду, — Степан схрестив руки на грудях, потім сховав у кишені, а наостанок випростав уздовж тулуба — не знав, як поводитися на такій оказії.

— Може, трохи б довше? Татові було б веселіше.

— Думаєш, його зараз щось розвеселить?

Старий Петро Луцик сидів, дивлячись в одну точку, біля столу, накритого білим тюлем, на якому ще кілька годин тому лежала його дружина.

На дев'ятому десятку віку він уже мало був схожий на того кремезного чоловіка, яким пам'ятав себе сам, якого знали сусіди. Більше походив на дрібного хлопчину, яким його колись покохала Сабіна.

Глибокі зморшки зробили риси обличчя суворішими, грубішими, наче для того, щоби кожен, хто на нього гляне, розумів — цей чоловік пережив багато. Тепер власні діти були вищі за нього чи не на дві голови, і вже в них на чубках закрадалася сивина.

— Пом'янемо? — обережно торкнувся його плеча Іван. Той розгублено кивнув і важко підвівся.

— Наталка не дзвонила? — прикипів поглядом до старшого сина, у якого на роботі був телефон, тому сестра зазвичай набирала саме його.

— Я вже казав тобі, ми їй телеграму дали, — спокійно відповідав Іван. Він уже звик, що батько забувається.

— Не встигла приїхати на похорон?

— Не встигла, — Іван перезирнувся з братом.

На його телеграму старша сестра відповіла. Написала, що їй із росії їхати довго і дорого, хай мама спочиває з Богом, а вона принагідно заїде на могилу. Іван аж зуби стиснув від злості, коли прочитав ту телеграму. Якби не пильний погляд телеграфістки, що впізнала викладача, який із року в рік приходив до їхнього відділення, то там би й грубо вилаявся всіма відомими йому поганими словами. За весь час старша сестра приїздила до батьків лише раз — у 1983-му. Навезла з того свого Курська, де тепер жила, продуктів та фабричних хустин мамі, фарбованих яскраво, яких вона ніколи б не носила, а батькові — майок, наче вони самі були якимись жebraками і не могли старих вбрати. Погостила три дні, позітхала, як усе змінилось, і поїхала назад. Іван щосили намагався роздивитись у цій огрядній пані їхню шустру Наталку, яку забрали за зв'язки з УПА, але не міг. Обіцяла приїхати ще, але після 1986-го нарікала, що не хоче «облучацца радіацією на Україні». І байдуже, що до того їхнього Курська від Чорнобиля було ближче, ніж до Гусятини — усе їй тут тепер було чуже. За УПА навіть говорити боялася — все повторювала, що тоді на неї набрехали і що в таборах вона відбула задарма. За це Іван її судити не смів, бо й сам не надто хвалився зв'язками з дисидентами — минули часи молодечої сміливості, тепер страх був почуттям, навколо якого все крутилося.

— Ти за машину заплатив? — спохопився старий Луцик. — Далеко ж до цвинтаря везли.

— Заплатив, — збрехав, бо з водієм домовився на чесне слово, що віддасть заборговане горілкою, яку йому, викладачу університету, вдавалось іноді купити в київських магазинах про всяк випадок і використовувати як найтвердішу й найпевнішу на всі часи валюту. Горілки без особливої нагоди не пив, тому і складувалася вона рівними рядами у їхній тісній квартирі. Тепер ось, виходить, стала в пригоді. Кілька пляшок узяв на поминки, а решта — замість грошей копачам, за автобус, жінкам, що помагали готувати обід, і навіть місцевому священнику. Тепер ніхто нікого не питав, чи він п'є. Горілкою розплатитися можна було багато де, а що потім людина з нею робитиме — то вже не твоя справа.

— Добре, — розважливо кивнув Петро, — Сабіна заслужила, щоби з нею прощалися по-людськи. Якщо треба — зніміть гроші з ощадкнижки.

— Не треба, — мотнув головою Іван. — Не переймайтеся, тату. Ідьте до всіх, люди чекають, щоби пом'янути.

Петро Луцик зробив кілька кроків до дверей, але вже на порозі повернувся і знову подивився на стіл, наче там і досі була домовина:

— Треба було мені її більше пильнувати, — зітхнув. — Може, якби в молодості не настраждалася, то довше прожила б.

Батько вийшов, а Іван і Степан на якусь хвилину залишились у кімнаті самі.

— І як тепер без мами? — розгублено глянув на брата Степан.

— Не малі, якось буде, — нахмурився той.

— Я маю на увазі, як тепер тато без мами? Вони ж останнім часом на крок одне від одного не відступали, ніби набутися хотіли за всі ті роки.

— Якось буде, — повторив Іван.

Стосунки батьків останні років десять змінилися до смішного. Не дурний сказав — старе як мале. Отак і вони поводитися — годили одне одному, поступались. А часом просто довгими годинами сиділи мовчки поруч на лавці у дворі. Навіть коли до них приїздили діти і внуки, часом здавалося, що старих Луциків через добу-дві вони починали трохи дратувати, і ті шукали хоч якусь можливість побути тільки удвох. Таку можливість давала їм корова Чорнуха, навколо якої крутилося життя. Луцики, як молоді, ішли в парі пасти Чорнуху на березі Збруча. Сусіди з них підсміювалися — мовляв, не налюбилися в молодості, то в старості вирішили надолужити. І десь була в тому правда, тільки не така, з якої варто було кепкувати.

— Чорнуха реве, — повернувся до кімнати батько. — Треба нагодувати.

— Не реве там ніхто, — зопалу відмахнувся Степан. — Три роки як нема Чорнухи. Ти забувся.

Петро Луцик розгублено хитнув головою і наче змалів, перетворився на хлопчика, який провинився. Степанові стало соромно.

— Сьогодні міг би й змовчати, — дорікнув йому брат, коли батько знову вийшов.

— Він назавтра і не згадає, а нерви в мене не залізниці. Пішли, — зиркнув на годинник, — і без того вже пізно починаємо. Не можемо вийти з кімнати, наче нас тут хто прив'язав.

Наче хто прив'язав — саме так і почувався Іван. З вітальні, де всю минулу ніч стояла домовина, не несли ноги. Здавалося, зачинить хиткі двері — не між двома кімнатами хати, а між собою і матір'ю. Ніби від того щось залежало. Ще й вервичка, знайдена на підлозі, пекла в кишені крізь тканину штанів. Сказано ж — нічого не можна брати біля мерця, але він узяв. Хіба ж то від мерця? То від

мами. Одну вервичку, новішу, їй заклали на руки, а про цю, намистини якої аж стерлися від її пальців, забули. Іван знайшов її на підлозі вже після того, як маму винесли. Коли і як матір випустила її з рук — тепер вже ніхто не знатиме. Міг покласти її на місце чи віддати батькові, але тоді хтозна, чи Степан не надумає забрати собі пам'ятку про маму. Іван по-дитячому не захотів нічого ділити з братом. Наче аж відчув на собі докірливий погляд мами, ніби дивилася на нього так, як у дитинстві, коли вони зі Степаном сварилися. Тільки тепер він уже знав життя і розумів, що молодшому поступатися не конче.

Дорослими вони з братом майже не сварилися. Поки жили разом, були дійсно один для одного найміцнішою сім'єю. Люди аж дивувалися тій братській дружбі. Коли Степан втрапив до рук КГБ, Іван життя ладен був віддати, аби тільки врятувати брата. Та й потім між ними ніколи не було сварок, але відстань збільшувалася щороку. Ні, вони не ставали ворогами, хіба чужими. Часом навіть поговорити не мали про що, коли зустрічалися.

— Наче всього вистачає, — шепнула Іванові на вухо дружина Надя, коли той увійшов у кімнату, де поставили стіл.

Організувати поминки в час, коли практично нічого неможливо купити, — ще те завдання. Якщо раніше Київ майже не відчував нестачі товарів повсякденного вжитку, то з початком війни в Афганістані з міста зняли першочерговість у постачанні товарів. Якщо в тебе на руках була довідка про смерть когось із близьких, то тебе пускали в «безіменну» торгову точку, де можна було купити трохи яєць, борошно, кільку в томаті, свічки і сірники — суворо по спеціальному списку. Адреси таких магазинів давали, коли оформляли документи про смерть. Але передавати довідку з Гусятина в Київ було не з руки, а тут,

на місці, до поминок зробити такі закупи не встигли б. Та й не дуже вони б чимось допомогли.

— Сусідки принесли яєць, — перераховувала Надя. — Тій, що насмажила пиріжків із горохом, я віддала марлю. Добре, що взяла із собою. Чого-чого, а марлі в нас у лікарні вистачає. Голубців накрутили, вінігрету нарізали. Всього потроху, — схвильовано роздивлялася стіл.

— А риба звідки? — здивувався Іван.

— Івасі? Ірка привезла. В ресторані, де працює, випросила.

— А дуже було треба? — нахмурився.

— Припини, — шарпнула його за рукав. — Думаєш, треба було викинути?

Іван підгиснув губи: останнім часом сам помічав за собою, що став драгівливий. А хіба може бути по-іншому? Всім їхнім у 70-х наче крила обрізали — письменники, артисти, ті, хто робив хоч якісь спроби говорити на повен голос, після тюрем, таборів і знущань позамовкали. А нові боялися рота відкрити. Та й коли було його відкривати, якщо треба було думати, чим годувати сім'ї? Зате провладні прихвосні хапали зірки з неба і ніжилися в променях штучної слави. Мимоволі зиркнув на Степана — той вже знайшов собі місце за столом біля батька і припрошував сусідів налити чарку. Зітхнув і собі теж сів поруч.

— Хороша була жінка, — прибалакувала кругленька і рум'яна, наче яблуко, сусідка Неля. — Ніколи поганого слова від неї не чула. Дітей вчила писати, казки їм вигадувала. Ото вашим внукам повезло було таку бабу мати, — співчутливо глянула на старого Луцика.

Іван знайшов поглядом Марійку. Вона сиділа ні в сих ні в тих, чи не наймолодша в цій компанії. Слова про внуків її, схоже, зачепили — надто рідко останнім часом вона бувала в баби Сабіни і не дуже прислухалася до її

казок. Хіба Іван мав час її возити? До Надиної мами у Васильків було ближче, та й не дурний сказав, що синові діти — то не твої внуки, а свашині.

— Тобі скільки років, Марійцю? — повернулася до неї найвища і найхудіша жіночка, яка навіть не була родичкою чи сусідкою, а кликали її зазвичай півчою.

— Двадцять, — спокійно відповіла.

— Заміж ще не збираєшся?

— А хіба на бабиному похороні пасує про вісіля говорити? — хмикнула.

— Про твоє вісіля говоритимуть тут завжди, — ледве стримуючись, щоби не засміятися, сказав на рік молодший Володя, старший син Степана та Ірки.

Надя штовхнула доньку ногою під столом, а допитлива жіночка ображено надула губу.

— Сабіна не раз шкодувала, що не доживе до твого вісіля, — зітхнув старий Петро, — наче відчувала щось.

Марійка закотила очі, але зробила над собою зусилля і змовчала. Мало хто зважав на те, як захоплено на неї дивиться молодша на чотири роки шістнадцятирічна Степанова Аліна. Здавалося, та ловила кожне слово двоюрідної сестри.

Іван, дивлячись на доньку, часто думав, чи це точно його дитина — така запальна і смілива. Їй хоч би крихту розважливості — може, і легше в житті б повелось. Але коли бачив їхні з Надею сварки — розумів, звідки у Марійки цей вогонь. Донька нагадувала йому кохану в молодості, а ще — його власні кращі роки, коли майбутне здавалося світлим, а сили і завзяття було через край. От уже молодший, Михайлик, вдався в нього — кращий учень у школі, мовчазний, залюблений у книги. Навіть зараз він у свої п'ятнадцять не показував ніяких підліткових вибриків, а мовчки колупався виделкою в мисці.